

FUZULİ'NİN BİR MEKTUBU

HASİBE ÇATBAŞ

İlmî Yardımcı

Mektup, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'nde İ. Saib Efendi kitapları arasında yazma bir mecmuadadır¹. Mecmuadaki risalelerin ve şiirlerin bazılarının altında 1003 ten 1035 e kadar muhtelif tarihler vardır. Bundan mecmuanın bu tarihlerde yazıldığı anlaşılıyor. Mecmua muhteviyat bakımından üzerinde durulacak bir değerde olduğu gibi, hat bakımından da çok güzel örnekler göstermektedir.

Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Bayezid'e yazılan bu mektup bize Fuzulî'nin hayatına ait bilinmiyen mühim bir noktayı açıklamış oluyor. Metinden anlaşıldığına göre aralarındaki bu münasebet daha evvelden başlamış, mektuplar gidip gelmiş ve bir aralık bu haberleşme kesilmiştir. Fuzulî, Şehzade'den aldığı " itâb-âmiz „ ve "şekve-engiz,, bir mektup üzerine yukarıdaki cevabı yazmıştır. Diwan'ında:

*Fuzûli eyledi âheng-i ayşâne~i Rüm
Esir-i mihnet-i Bağdâd gördüğün gönlüm*

diyen Füzulî'nin arzusu bu mektupla teyit edilmiş oluyor. Bir çok defalar niyet ettiği halde, Irak-i Arap'tan çıkması için takdir ona yol vermemiştir. Artık bu defa kararı kafidir. Fakat ne yazık ki, büyük şairin bu arzusunu yerine getirecek yol parası yoktur. Ruhunun gıdası elem ve ızdırıp olan ve hatta:

*Az eyleme inayetünü ehl-i derdden
Ya'ni ki çoh belâlara kıl mübtelâ meni*

diyerek elemi memnunlukla istiyen şair maddi bakımdan da yokluk ve zaruretten yakasını kurtaramamıştır. Burada dikkatimizi çeken bir nokta da, mektubun bir şehzadeye değil de bir dosta ve arkadaşına hitab eden bir üslûpla yazılmış olmasıdır. Bu mektup eğilmez bir gurur ve istiğna ile

¹ Mektubu bana haber veren ve metnin izahında değerli yardımlarını esirgemi-yen sayın profesörüm Necati Lugal'e minnet ve şükranlarımı arz etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca bu çalışmamda değerli yardımlarını gördüğüm sayın profesörüm Necmettin H. Onan'a, tarihî kaynakları bana temin hususunda kolaylık gösteren Kütüp-hane .Müdürü Adnan Erzi'ye teşekkürlerimi sunarım.

*Cif e-i dünya değül kerges kimi matlubumuz
Bir bölük Ankalaruz Kâf-i kanâat beklerüz*

diyen Fuzuli'nin şahsiyeti için çok önemli bir vesikadır.

Bu mektupla ortaya çıkan diğer bir mesele de acaba Bayezid ile Fuzuli ne zaman, nerede ve nasıl tanıştılar? Bu soruları cevaplandırmak için tarihe dönmek gerekir. Aşağıda izah edeceğimiz veçhile Bayezid'in hususi hayatı ile ilgili olan bu mesele hakkında yazık ki tarihi bir bilgi elde edemiyoruz. Ancak, bu araştırmamızla Bayezid'in Fuzuli'yi hangi tarihlerde tanıyıp onunla mektuplaşabileceğini tahmine ve zamanında şöhretinin yayılmış olmasına rağmen İmparatorluğun bir köşesinde kalmış, lâıyk olduğu alâkayı görememiş bir şairle mektuplaşan Osmanlı Şehzadesinin şahsiyetine dair kayıtları toplamaya çalıştık.

Şehzade Bayezid, Osmanlı tarihinde oldukça mühim bir yer işgal eder. Çünkü, II. Selim ile Bayezid arasında vukua gelen kardeş mücadelesi Osmanlı İmparatorluğunu üç sene fiilen işgal etmiş ve bir aralık Kanuni'nin Asya ve Avrupa'daki bütün kuvvetlerini seferber edecek kadar ehemmiyet kazanmıştır. İki kardeş arasındaki bu mücadele, 1559 da Konya muharebesi ile Bayezid'in aleyhine neticelenmiş, dört oğlu ile beraber İran Şahı Tahmasb'a iltica eden mağlup Şehzade sonunda Selim'in adamlarına teslim edilerek feci bir şekilde öldürülmüştür (15 muharrem 969/25-eylül 1561). Bu hadiseyi tarihi kaynaklar oldukça etraflı olarak anlattıkları halde, Bayezid'in hayatının bundan evvelki senelerine ait çok az bilgi vermektedirler.

Bayezid'in doğum tarihi ihtilaflıdır. Peçevî² de 1521 (H. 928), Yorga³'da 1524 (H. 932), Sicill-i Osmanî'de⁴ 1524 (H. 932) dir⁵. 1539 senesi kasım ayında (15 receb 946) Bayezid kardeşi Cihangir ile beraber sünnet edilmiştir⁶. Buna göre 1534 (H. 940) Bağdat seferinde dokuz, on yaşlarında olan Bayezid'in bu seferde babası ile beraber bulunmasına ve Fuzulî ile tanışmasına imkân yoktur. Kanunî M. 1548 (H. 955) Tebriz seferine çıktığı vakit Saruhan'dan oğlu Selim Rumeli'nin muhafazası için Edirne'ye gönderilmiştir. Konya'da Bayezid ve Amasya'da Mustafa babalarını karşıladılar. Süleyman'ın yanında Cihangir bulunuyordu. Yorga Mustafa ile Bayezid'in de orduya katıldıklarını tasrih

² İbrahim Peçevî, Tarih-i Peçevî, İstanbul 1283, C, I s. 19.

³ N. Yorga, Geschichte des Osmanischen Reiches, Gotha 1910, C. III ş. 122.

⁴ Mehmet Süreyya, Sicill-i Osmanî, İstanbul 1311, C. I. 25.

⁵ Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Enstitüsü Kütüphanesinde Doğan Kuntay'ın Bayezid'in katli meselesine dair hazırladığı tezde bu husus üzerinde durulmuş ve 1524 tarihi doğru olarak kabul edilmiştir. Tezde Celâl Zade'nin « Tabakat-ül-memalik ve dereeat-ül-mesalik »inde de Bayezid'in doğum tarihinin 1524 (H. 932) olduğu söylenmektedir. Bu kitap Ankara'da bulunmadığı için maalesef göremedim.

⁶ Alî, Kühn-ül-ahbar, 39 uncu vak'a, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi kütüphanesi, İ.Saib Efendi kitapları yazma no. 1783.

etmiştir⁷. Kanunî 1548 (H. 955) kışını Halep'te geçirirken oğlu Bayezid'i yanına çağırmıştır. Bu davete icabet eden Bayezid'in ordudan mı yoksa Konya'dan mı geldiği belli değildir. 10 haziran 1549 (H. 5 cema-ziyelevvel 956) da mevkii memuriyetine dönmüştür⁸. Bu seferde asker-in Van, Şirvan v. s. nin teshiri ile uğraştığını ve Bağdad'a kadar inilmediğini biliyoruz. Yalnız Halep'te kışlandığı sırada Vezir Mehmet Paşa bir miktar asker ile Bağdad'ın muhafazasına gönderildi. Beraberinde Şehzade Bayezid'in bulunduğu dair bir kayda rastlanmıyor. Kanunî'nin, 1553 Nahcevan seferinde Bayezid Rumeli'nin muhafazası için Edirne'ye gönderilmişti⁹. Böylece Fuzulî ile Bayezid'in tanışmaları 1539 ile 1553 seneleri arasında olmalıdır. 1555 de ölen Fuzulî'nin Şehzadeyi ölümünden en çok on beş sene evvel tanımış olması icap eder (Bu tanışmanın gıyabi olabileceğini de düşünmek lâzımdır.) Doğum tarihi kat'iyetle bilinmiyen Fuzulî'nin en az altmış beş yaşında öldüğünü farz etsek onun elli yaşından sonraki senelerinde Şehzadenin inayetini bekliyerek Irak-ı Arab'ı terk etmeye karar verdiğini tahmin edebiliriz.

Bayezid'in şahsiyetine dair bildiklerimiz şunlardan ibarettir: Annesi Hurrem Sultandır¹⁰. Çehre bakımından babası Kanunî'ye benzer¹¹. Cesur ve babayığittir¹². Hasan Çelebi tezkiresinde Bayezid için " Şehen-şeh-i nâmdâr dilîr-i ma'rekekirdâr şehzâde-i Behmen-salâbet hanzâde-i Rüstem-şecaât,, diye tavsif edilir¹³. Bayezid'e ihanet ederek kardeşi Selim ile aralarını açan ve hâdisenin feci bir şekilde sona ermesine sebep olan Lala Mustafa Paşa, Bayezid'e lalalık etmiştir¹⁴. Bayezid 1557 de (H. 965) de Amasya'ya vali tayin edilince Abdülcebbar Efendi adında bir zat İstanbul'dan kendisine muallim olarak gönderilmiştir. 1547 (H. 963) de Mekke şerifi tarafından elçi olarak İstanbul'a gönderilen ve Karaöyükte (Kütahya) Bayezid'le görüşen Kudbüddin-i Mekki seyahatnamesinde¹⁵ Abdülcebbar Efendinin o zaman da Bayezid'in hocası olduğunu ve yanında bulunduğunu kaydeder. Bayezid'in erkek çocukları en büyük oğlu olup çok güzel olan Sultan Orhan, Sultan Mahmut, Sul-

⁷ Peçevî C. I s. 302 ; N. Yorga, C, III. s. 122.

⁸ Yorga, C. I s. 119.

⁹ Peçevî, C. I a. 282.

¹⁰ Hüseyin Hüsamet'in, Amasya Tarihi, İstanbul 1927, C. III, s. 316.

¹¹ Hammer, Osmanlı Tarihi, M. Ata tercümesi, C. VI, s. 81 ; Yorga'da büyük kardeşi Mustafa'ya benzediği yazılıdır (C. III, s. 122).

¹² Yorga, C. III, s. 122.

¹³ Hasan Çelebi tezkiresi, Ankara Milli Eğitim Bakanlığı yazma No: 97, Varak No. 36.

¹⁴ Hammer, C. VI, s. 97.

¹⁵ Ekrem Kâmil, Gazzi ve Mekki seyahatnamesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları III, Tarih Semineri Dergisi, 1937.

tan Abdullahtır¹⁶. Kız çocukları Mihrimah Sultan, Hatice Sultan, Ayşe Sultan ve Hanzade Sultandır. Bayezid fazıl, şair, zeki, hüsnü ahlâk sahibi, mütevazi, iyiliği sever, merd, cesur, azimkar, kahraman idi¹⁷. Kanuni'nin Nahcevan seferinde bütün Rumeli'nin idaresini ona vermesinden ve sonra payitahta yakın olan Kütahya valiliğinde bulunmasından da muktedir bir Şehzade olduğu, Selim'den küçük olmasına rağmen belki de Kanuni'den kendisini veliht yapacağı kestirilebilir¹⁸. Aynı zamanda Sarı Selim'in "tarz-ı mâişet-i sefhânesine,, karşılık Bayezid "sûret-i hayat-i inzivakâranesi,, ile halkın¹⁹ ve ordunun²⁰ güvenini ve sevgisini kazanmıştır. Ulûmun kadrini takdir eylediği gibi şiir ile de oldukça hünerverane iştilal etmiştir²¹. Bayezid kendisini ilme verdiği için ona softa derlerdi²². Hasan Çelebi tezkiresinde Bayezid için "Maarîf ve kemâlât ile âşinâ ve dâde-i dil ü canı kühl-i maarîf ve letâif-i bîkeran ile rûşena bîhadd ü luycad kemalât u irfanı olup bu hal ile erbâb-i kemâl yanında hayli nâm ve nişanı vardı,, denmiştir. Şiirde "Şâhî,, mahlasını kullanmaktadır²². Solakzade'de²⁴ ve oradan naklen Hammer'de biri farisi diğeri türkçe iki gazeli vardır.

که تیغ قهرمانی برکشم روی دنیارا

اگر تاج جهاننداری میسر میشود مارا

matla'ı ile başlızan farisi gazel Hafız'ın

بخال هندویش بختم سرفقدو بخارارا

اگر آن ترک شیرازی بدست آرد دل مارا

matla'ı meşhur gazeli ile aynı vezin, aynı redif ve kafiyededir. Yalnız mana bakımından ona benzemeyip padişah olmak arzusunda bulunduğunu ve eğer bu muradına erişirse ilk işinin Şah Tahmasb'ın başını uçurmak olacağını söyler. Şiirde Rafizîlere karşı olan kını görül-mektedir.

*Bedeni zayi' edüp tûl-i emelle nefesi
Kaldadı zerre kadar dilde bu dünya hevesi*

¹⁶ Venedik elçisinin hazine-i evrak-ı hanedan-i imparatori'deki 18 ağustos 1527 tarihli raporunda Sultan Süleyman'ın Bayezid'in üç yaşında ve Bursa'da bulunan küçük oğlunun babasından ve kardeşlerinden önce idamını emreylediği münderiçtir. Bizim tarihlerde böyle bir kayda rastlanmıyor: Hammer C. VI, s. 93 haşiye.

¹⁷ Mekki seyahatnamesi.

¹⁸ Peçevi Bayezid aleyhinde şikâyetler üzerine «lâyık-i efsar ve taht-ipaki ve seza var-i mülkü millet penahi olmadığına ilm-i reylerinin intibahı kalmadığını» söyler C. I S. 186 ; Bayezid'le Mekki'nin konuşmalarından tahta geçmek hususunda Bayezid'in de çok istekli olduğu anlaşılıyor, Seyahatname.

¹⁹ Hammer, C. VI, s. 81.

²⁰ Yorga C. III, s. 128.

²¹ Hammer, C. VI tezyilât s. 308.

²² Yorga, C. II, s. 128.

²³ Ata, Ata Tarihi, İstanbul 1293, C. IV, s. 93.

²⁴ Solak Zade s. 566.

matla' ile başlayan türkçe gazelinde bedbin ve elemli bir ifade vardır. Zaten Bayezid bu şiirini iltica ettiği Şah'in hapisanesinde yazmıştır²⁵. Atâ tarihinde ve Hasan Çelebi'de biri farisi ikisi türkçe olmak üzere üç müfredi ile bir kıt'ası daha vardır. Bu şiirlerde arzusuna erişemeyen bedbaht bir şehzadenin elemeleri duyulur. Şiirleri san'at bakımından çok kuvvetli olmamakla beraber onun hassas bir şair olduğunu gösterir. Onun şairliği diğer şair padişahlar ve şehzadeler kadar meşhur olmamalı ki, Lâtifi, Riyazi, Âşık Çelebi, Rıza gibi mühim tezkerelerde Şehzade Bayezid yoktur.

Bu izahlarımıza rağmen, Bayezid'in Fuzûli ile olan münasebetinin açıklanmadığını tekrar ederek bu hususun yeni buluşlarla aydınlanmasını arzu ile bekleriz.

Mevlânâ Fuzûli aleyhi rahmetun be Bayezid Çelebi nâmi ki Rûmi bude nuviste der cevâbii mektub-i merkum-i Bayezid Çelebi²⁶.

Etani kitabun bel riyazun münevverun. le-kad zadeni min nevrîhi n-nuri fi'l-basari. misalun bi-husni 'l-ihimami. Musavverun ale 'l-letafi 'l-elvâhi fi ahseni 's-suveri. suturun ke-eflâkin işârâtuha's-şuhûbi. hutütun ke-a'sânin ibârâtuha 'ez-zuhuru. fe-fi külli nesrin minhu kenzun min al müna. ve fi külli nazmın minhu ıkdun min ad-düreri. sahifetun inhavet fiha fûnunu'l-ma'arifi ve hadikatun enşe'et minha gusunu'l-avarifi. murettebetun bi-tevşîhi s-sanayi'i ke'l-beyti'l-ma'muri ve müzeyyenetun bi-terşîhi'l-bedayi'i ke'l-ravzı'l-mamturi. verrede vuruduha hada, ika'n-nevazırı ve hallet bi-hulumihis-semeretu fi'z-zama'iri. teelleme minha su'ul-amali ve zale ve terenneme fiha lisanu'l-hal ve'l-kal. baz ebri sebze-i pejmurde-i ra ab dad + nevbahari har-i huşki ra gul-i sirab dad + dide-i devlet zi habi na ümidi geşt baz + dest-i himmet kufl-i ebvab-i emel ra tab dad + kasidi amed muhib ban-i kadimu'l-ahd ra + behr-i tecdid-i safâ peygami, ez ahbab dad. müceddeden cevahir-i nikât-i şekve-engiz-i inayet-mazmun ve zevahir-i lûgat-i şikâyet-âmiz-i şefkat-meknun edviye-i etıbba' gibi telh-ta'm ve rahat-feza ve peymane-i şahba gibi ciğer-suz ve dil-güşa ki evani-i nazm ve nesre mevzu^c ve eyadi-i hadd ü hasra mevdu^c olunup tarik-i te'dib-i erbab-i gaflet sebil-i tenbih-i eshab-i hayretten irsal olunmuş, isal olundukta can istikbal-i idrak-i deka'ikine azim ve cenan istihsal-i esrar-i haka'ikine câzim olup mütalea Ve müşahadeden sonra dide-i can mefhumundan manzara-i canan kılup meşam-ı cenan-ı merkumundan istişmam-i rayiha-i cihan itdi. amma ekser-i hikâyeti şikâyet-nümune ve evfer-i kitabeti ki-

²⁵ Solak zade, S. 566.

²⁶ Başka bir makalemizde Fuzuli'nin şimdiye kadar hiç bir yerde neşredilmeyen beş gazeli ile bazı kıt'a, rubai ve müfredlerini neşredeceğiz (Matbaada transkripsiyon işaretlerini gösteren harfler kalmadığı için maalesef koyamadık. Mektubun fotokopisinin okunmasını kolaylaştırmak maksadıyla metni de koymak lüzumunu duyduk).

nayet-güne olmağın gazal-ı hayal merati^c ve merabi^c-i iŝarat-i ŝerifinden hamle-i ŝahin-i ŝikâyetten lerzan ve tayir-i hatır sahari ve berari-i ibarât-i lâtifinden sadme-i ukab-i ıtabdan gürizan olup lisan-i hal ve zeban-i me'al ile terennüm ve tekellüm Udiler ki beyt: çı ber gerdim yareb ez çî ru rencide yar ez ma+çî vaki^c ŝud çera ber daŝt çeŝm-i i'tibar ez ma. hemana bir kaç gün insidad-i turuk-i tereddüd mani^c-i irsal ve izhar-i teveddüd inkita^c-i sübül-i tesavur ve tevarüd katı-i isal-i asar-i tefekkud olmağla gubar-i su' sine-i mir'at-i zamirünüze reng-i küduret yetüp suret-i mahabbet mahv olmuş ve sarsar-i fesad i'tikad-ı gülŝen-i hatır-i münirünüze halel verüp reng-i gülberk-i meveddet solmuş, mekun mekun ki nigu mahzaran çunun nekunend. hakka ki eğer nefes-i nefis hark-i berk-i fenada muntafi olsa mevkıd-i vücudumdan iltihab-ı niran-ı hakikat intifa^c bulmaz ve eğer riŝte-i rabita-i can u ten ve silsile-i alâka-i ruhu beden münhal ve münkatı^c olsa rakabe-i iradetüm rıbka-i itaatten hariç olmaz, ger ber kunem dil ez tu vu ber darem en tu mihr + an mihr ber ki efgem an dil kuca berem, ve dahi zevk-i istima^c-i leta'if ve ŝevk-i idrak-î zara'if iktizasiyle bu seradan rifat-i süreyya ve bu katradan vüs'at-i derya umulup ve kalem-i sihr-perdazı füsün-saz idüp infaz-i aka'id-i elfaz ve ibraz-ı feva'id-i enfaz olunmak murad olmuş, bedi'dir ki derya-yi zehhar irsal-i sehab ile müjde-i istihzar-i istihzar virmedin huŝk-sal-i riyazetde sevhilden gül-i ra'na ve lale-i hamra, tevakki kıla ve bahar-i behcet-asar tahrik-i neŝim ile gül çihresinden nikab almadın ve lâle ruhsarından bürka^c salmadın hazan-i gamda anadil(den)²⁷ zemzeme-i dil-güşa ve gulgule-i can-feza^c tama ide. beli hemvare ŝem^c-i ŝebistan-i devletden külbe-i huzurun pür nur gören zulmet-seray-i vahŝeti ne bilür. ve hemişe sehab-ı saadetden gülŝen-i sürürün ma'mur bulan sümüm-ı sahra-yi mihnet ehvalin ne tasavvur kılur. eğerçi zaman zaman istilâ-yi ŝiddet-i firak-i ahabab ve isti'la-yi hiddet-i iŝtiyak-i eshab müstelzim-i terk-i tavattun ve müsted'i-i selb-i temekkün olup bu zindan-i minnet ve zencir-i ihanetden istihraç ve istihlâs murad olunur, yine hıızr-ı takdir girdab-ı belâde zevrak-ı metalibüm ma'yub idüp ifŝa-yi esrar-ı hikmet-intizarla teskin-i iztirab virür. emrine taarruz terk-i edebdürür ve eğerçi lâhza lâhza tügyan-ı sitem ve buhran-ı elem bani-i nefy-i makam-ı ma'ruf olup bu kudret-haneden karara firar galib ve bu viraneden azimete hizmet münasib görünür, yine müvekkel-i kaza habsgâh-i ana'da kayd-i taallukatım mazbut idüp yusüf-i sıdkum izhar-i asar-i kudret- va'desi ile temkin-i inkılab virür. hükmünden tahallüf semere-i ta'abdur. ümid ki eyadi-eyyam-ı müfarakat mümessik be ezyal-i hengâm-i muvasalat olup giriban-i amal matla^c-i cemal-i visal olanadek tekalib-i zaman nakŝ-i

²⁷ Metinde bu kelime evvelâ (عتاد دل) ŝeklinde yazılıp (دن) silinmiŝtir. Buna göre (عتاد دل) okunuyorsa da manaya göre silinen (دن) nin kelimenin sonuna gelmesi gerekir . Müstensih yanlışlıkla (دل) ile (دن) hecelerinde takdim tehir yapmış sonradan (دن) silinmiş fakat kelimenin sonuna yazmayı unutmuş olabilir.

ahibbaya safha-i zamirünüzden götürmeye ve tesarîf-i devran bünyad-i itikadunuza halel yetürmeye. tarik-i tazarru'dan me'mul budur ki harim-i hürmetde mahremiyet vaki' olup fırsat düştükde sultanumuza arz-ı ubudiyet kılmakda ilifat diriğ olunmaya, vallahu'l-azim hizmet-i şerife teveccüh itmekden gayri murad yok amma killet-i mu'netden mevani^e çok.

Mevlânâ Fuzulî'nin (Tanrının rahmeti onun üzerinde olsun) Rumî diye anılan Bayezid Çelebinin yazdığı mektuba cevabı:

Bana bir mektup, belki çiçekli bir bahçe geldi. Onun çiçekleri gözümün nurunu artırdı. O, en lâtif levhalar üzerine ihtimamla en güzel bir şekilde tasvir edilmiş resim gibi bir "misal,,dir. Onun satırları, işaretleri şahaplar gibi olan feleklerle benziyor. Yazıları dallar, ibareleri çiçekler gibidir. Onun her nesri bir emel hazinesidir. Bütün nazımlarında inci dizileri vardır. O marifet fenlerini ihtiva eden bir sayfa, nimet dallarının yetiştigi bir bahçedir. Beytülma'mur gibi san'atlar tevsihiyle tertib olunmuş ve yağmurla ıslanmış bir bahçe gibi bedialar terşihıyla süslenmiştir. Onun gelişi göz bahçelerini (hadaka ile tevriye düşünölmeli) çiçeklendirdi. Onun gelmesi ile kalplerde meyvalar hasıl oldu. Ondan fena emeller müteellim ve zail oldular. O bahçede hâl ve kal dili terennüm etti. Yine bir bulut pejmürde bir sebzeyle suladı. Bir nevbahar kurumuş bir dikenle ter ve taze bir gül haline getirdi. Devlet gözü ümitsizlik uykusundan uyandı. Himmət eli emel kapılarının kilidini açtı. Eski dostlara bir haberci geldi. Dostluğumuzun saffetini yenilemek için ahbabdan bir haber getirdi. Bu kerre şikâyetler ihtiva eden fakat mazmunu hüsn-i inayet olan nükte cevherleri ve şikâyetle karışık fakat içinde şefkat gizli olan çiçekler gibi kelimeler hekimlerin ilâçları tadı acı olmakla beraber neticede insanın rahatını artırıcı, şarap kadehi gibi iç yakıcı fakat aynı zamanda gönöl açıcıdır. Nazım ve nesir kalıplarına konularak had ve hasr eline tevdi edilip bizim gibi gaflet erbabını tedip ve hayret eshabını tenbih maksadı ile gönderilen bu cevherler ve kelimeler bize geldiği vakit can onun hakikatlarının istihsaline cezm etti. Onu mütalea ve müşahededen sonra can gözü onun mefhumundan cananıyla karşılaştı ve kalp onun yazılarından cennet kokuları aldı. Fakat onun ekseri hikâyeleri bir şikâyet numunesi olmakla ve yazılarının bir çoğu kinayeleri ihtiva etmekle hayal gazalı onun şerefli işaretlerinin mer'alarında ve yerlerinde şikâyet şahininin hamlesinden titreyici ve hatır kuşu onun lâtif ibarelerinin sahralarında ve ovalarında itap kartalından kaçarak hal ve meal diliyle şu suretle terennüme başladı: Yarabbi biz ne yaptık ki sevgili bizden incindi. Ne oldu da bize kıymet vermeyip bizi gözünden düşürdü. Böylece birkaç gün münakale yollarının kapanması mektup göndermeğe ve muhabbetimizi izhar etmeğe ve her iki tarafın da birbirlerini düşünmesine mani olduğundan fenalık tozundan kalbimizin aynasının yüzüne keder erişip muhabbet sureti silinmiş

ve fesat i'tikatlı sarsar nurlu hatır gülşeninize halel verip meveddet gülünün yaprağının rengi solmuş. Bunu yapma, yapma ki iyi insanlar böyle şey yapmazlar. Gerçekten, eğer nefsin nefesi fena şimşeğinin ateşinden sönsen bir ocak gibi olan vücudumdan hakikat ateşinin parıltısı sönmez ve eğer can ile ten rabıtasının ipliği ve ruh ile beden arasındaki alâka zinciri dağılıp kesilse benim irade boynum itaat hal-kasından dışarı çıkmaz. Eğer ben senden gönlümü alsam ve muhabbetimi kessem o gönlü kime bağliyaçağım ve o sevgiyi kime vereceğim. Bununla beraber latifeler dinlemek zevki ve zarif şeyler idrâk etmek şevki ile bu topraktan Süreyya yıldızının yüceliği ve katradan deryanın genişliği umularak sihirler vücade getiren kalemi füsunsaz bir hale getirip lâfızların akidelerinin infazı ve nefeslerin faydalarının ibrazı murad olunmuştu. Fakat köpüren bir denizin bulutlar göndererek yeşillikler hazırlıyaçağının müjdesini vermeden darlığın ve açlığın kurak bir yılında sahillerden güzel gül ve kırmızı lâle beklemesi ve eserleri güzel olan baharın nesimi harekete getirerek gülün ve lâlenin yüzünden örtüyü kaldırmadan gam hazanında bülbüllerden gönül açan zemzeme ve cana can katan gulgule beklemesi tuhaftır. Evet, daima, devlet gecesinin mumundan huzur hücrecini aydınlık gören vahşet içinde karanlıkta oturanın halini ne bilir ve daima saadet bulutundan sevinç gülşenini ma'mur bulan mihnet sahrasının sam yellerinin dehşetini nasıl tasavvur eder. Her ne kadar zaman zaman dostların ayrılığının şiddetinin istilâsı ve onların hasretinin had bir şekilde artması vatandan ayrılmayı ve orada kalmamayı gerektirerek bu mihnet zindanından ve ihanet zincirinden kurtulmak arzu olunuyorsa da Kaza ve kader Hızın belâ girdabında emel kayığı sakatlayıp beklenmesinde hikmet bulunan sırların ifşası ile ızdırabını yatıştırıyor. Onun bu işine karşı gelmek terk-i edeptir. Her ne kadar zaman zaman sitem tuğyanı ve elem buhranı bulunduğumuz yeri terk etmeyi ve alıştığımız vatani değıştirmeyi mucip olup bu küduret haneden çekilip gitmek burada kalmak fikrine galip geliyor ve bu viraneden göçmek niyeti münasip görünüyorsa da yine Kaza Müvekkeli bu eza ve cefa zindanında taalluk bağlarını kuvvetlendiriyor. Yusuf-i sıdkım (güzel sadakatim) Tanrının eserlerinin zuhurunu va'd ile yer değıştirmeme mani oluyor. Onun hikmetine karşı koymak yorgunluktan başka bir netice vermez. Ümid olunur ki ayrılık günlerinin elleri vuslat zamanının eteklerine yapışıp emellerin yakası vuslat cemalinin matla'ı oluncaya kadar zamanın inkılâpları dostların muhabbet nakışlarını kalbinizin safhasından silmesin ve devranın hükümleri itikadınızın temellerine bir halel getirmesin. Tazarru yolu ile şu rica olunur ki size olan hürmetimin hariminde bir mahremiyet ve samimiyet vaki olduğundan fırsat düştükçe sultanımıza ubudiyetimi arz etmekte iltifatınız esirgenmesin. Ulu Tanrıya yemin ederim ki huzurunuz kavuşmaktan başka bir emelim yok amma geçim darlığından bunu icraya mâniler çok.